

Maciej Fic

Instytut Historii Uniwersytetu Śląskiego
ORCID 0000-0001-9292-809X

Komisje Archeologiczne Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach

Archaeological Commissions of the Silesian Scientific Institute in Katowice

This paper presents excerpts from the activities undertaken by archaeologists associated with Upper Silesia, carried out at the Silesian Scientific Institute in Katowice. This institution existed for 35 years (1957–1992), during which time two archaeological commissions operated within its structures. The first was active between 1957 and 1972, the other between 1984 and 1988. This text provides an overview of the conditions surrounding the creation of both bodies, primarily based on the surviving archival material from the Silesian Scientific Institute. It focuses on the scientific activities of researchers studying past cultures and civilizations conducted under the Institute's auspices, as well as the unique aspects of archaeological research in the Polish People's Republic.

Keywords: archaeology, Upper Silesia, Polish People's Republic, Silesian Scientific Institute

Słowa kluczowe: archeologia, Górny Śląsk, Polska Rzeczpospolita Ludowa, Śląski Instytut Naukowy

Wprowadzenie

Śląski Instytut Naukowy (ŚIN) był placówką naukowo-badawczą, nawiązującą w swojej nazwie i działalności do Instytutu Śląskiego w Katowicach, istniejącego w latach 1934–1939 oraz 1945–1949¹. ŚIN działał od 1957 do 1992 r., siedziba Instytutu mieściła się

1 Por. W. Marchoń, *Instytut Śląski w latach 1934–1939*, Zabrze, Tarnowskie Góry 2012; S. Senft, *Meandry Instytutu Śląskiego w latach 1939–1956*, [w:] *Instytut Śląski 1934–1994*, red. K. Heffner, Opole 1994, s. 32–39; M. Lis, *Instytut Śląski 1934–2014 (zarys dziejów)*, [w:] *80 lat Instytutu Śląskiego*, red. K. Widera, Opole 2014, s. 10–33; A. Kubica, *Historia Instytutu Śląskiego w Katowicach 1934–1949*, „Zaranie Śląskie. Seria Druga” 2015, nr 1, s. 40–50.

w Katowicach (najpierw przy ul. Warszawskiej, a następnie ul. Granicznej). Do 1968 r. ŚIN stanowił jedyną humanistyczną placówkę naukową na obszarze województwa katowickiego (w Opolu równolegle działał Instytut Śląski). W okresie swojego istnienia kilka razy zmieniał swoją podstawę funkcjonowania. Od 1957 do 1962 r. istniał jako stowarzyszenie Śląski Instytut Naukowy; przez niemal kolejną dekadę (między 1962 a 1971 r.) stał się tzw. instytutem społecznym, prowadzonym przez stowarzyszenie (co oznaczało, że posiadał uprawnienia państwowej placówki naukowej); wreszcie od 1971 r. do końca swego istnienia funkcjonował jako państwowo-resortowy instytut naukowo-badawczy².

Instytut istniał przez 35 lat i w tym czasie w jego strukturach dwukrotnie funkcjonowały komisje archeologiczne: po raz pierwszy między 1957 a 1972 r., po raz wtóry w latach 1984–1988. Niniejszy tekst stanowi próbę ukazania (głównie w oparciu o zachowane materiały archiwalne ŚIN) aktywności badaczy minionych kultur i cywilizacji, które prowadzono „pod skrzydłami” Instytutu.

Struktura organizacyjna „pierwszej” komisji archeologicznej

Instytut został powołany do życia w szczególnym momencie historii Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, czyli w 1957 r., na fali gomułkowskiej „odwilży”³. Okoliczności utworzenia pozwoliły na to, by twórcy mogli (przez krótki czas) z dosyć znaczną swobodą kreować własną działalność oraz wytyczać kierunki planowanych badań naukowych. Pierwszy plan pracy ŚIN został ustalony w 1957 r. – zgodnie z nim działalność zorganizowano w oparciu o 11 komisji skupiających społecznie aktywizujących się uczonych. Wśród powołanych do życia od samego początku istnienia Instytutu komisji znalazła się „pierwsza” komisja archeologiczna, choć można zaryzykować tezę, że już wówczas jej obecności nie traktowano jako priorytetowej⁴. Zrzeszała archeologów z województw katowickiego i opolskiego, zatrudnionych w placówkach muzealnych i urzędach konserwatorskich. Najważniejszą rolę wśród współpracujących z Instytutem archeologów odgrywali prof. dr Rudolf Jamka (który przewodniczył „pierwszej” komisji) oraz mgr, a następnie dr Jerzy Szydłowski (w tym samym okresie pełniący obowiązki wiceprzewodniczącego)⁵. Pierwszy z nich był już wówczas uznanym ogólnopolskim autorytetem. W 1930 r. ukończył studia prehistoryczne na Uniwersytecie Jagiellońskim, a dwa lata później uzyskał tytuł doktora. Podczas okupacji prowadził tajne wykłady z zakresu archeologii, po zakończeniu II wojny światowej objął kierownictwo Katedry Archeologii Przedhistorycznej krakowskiej

2 Por. M. Fic, *Między nauką a propagandą. Śląski Instytut Naukowy im. Jacka Koraszewskiego w Katowicach (1957–1992)*, Katowice 2014; idem, *35 lat badań humanistycznych na Górnym Śląsku. Śląski Instytut Naukowy im. Jacka Koraszewskiego w Katowicach (1957–1992)*, „Zaranie Śląskie. Seria Druga” 2015, nr 1, s. 51–70.

3 Wśród najnowszych pozycji na ten temat por. np. J. Eisler, *Czterdzieści pięć lat, które wstrząsnęły Polską. Historia polityczna PRL*, Warszawa 2018, s. 191–209.

4 Archiwum Państwowe w Katowicach [AP Kat.], zespół Śląski Instytut Naukowy im. Jacka Koraszewskiego [ŚIN], sygn. 1/1, k. 6, Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach 1957, 1958, 1959; AP Kat., ŚIN, sygn. 1/74, k. 137, Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach za okres od 13 V 1957 do 1 XI 1958 r.

5 AP Kat., ŚIN, sygn. 1/2, k. 13, Informacja o działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach za okres od 15 III do 24 VI 1961 r.; AP Kat., zespół Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej [KW PZPR], posiedzenie Egzekutywy [Pos. Egz.], sygn. 301/IV/370, k. 1, Protokół nr 2 posiedzenia Egzekutywy KW PZPR w Katowicach odbytego w dniu 24 stycznia 1961 r.

uczelnii (przemianowanej następnie na Katedrę Archeologii Polskiej UJ). W 1947 r. uzyskał habilitację z prehistorii Polski, w 1949 r. został mianowany profesorem nadzwyczajnym na Uniwersytecie Wrocławskim⁶. Drugi z uczonych dopiero w 1957 r. zaczął stawać się znaczącą postacią górnośląskiej archiwistyki. Po ukończeniu studiów archeologicznych na Uniwersytecie Jagiellońskim i Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w 1955 r. został zatrudniony w Muzeum Górnośląskim w Bytomiu, gdzie kierował Działem Archeologii. W momencie uruchomienia ŚIN pracował nad dysertacją doktorską, którą obronił w 1960 r. na poznańskiej uczelni⁷.

Na początku lat sześćdziesiątych XX w., wraz ze zmianą stowarzyszenia w instytut naukowo-badawczy, dokonano reorganizacji ŚIN i zmodyfikowano jego program badań. Wojewódzkie władze partyjne (egzekutywa Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Katowicach) różnie oceniały wagę prac poszczególnych komisji, wskazując na ich zdaniem negatywne zjawisko „ucieczki” od badań nad najnowszą historią polityczną i tematyką niemcoznawczą. W sporządzonej dla potrzeb władz partyjnych „Notatce w sprawie rozbudowy i częściowej zmiany koncepcji Śląskiego Instytutu Naukowego” z początku 1961 r. odnotowano m.in.:

jednym z najważniejszych zadań dyrekcji jest koordynowanie prac komisji. Zadania tego dyrekcja niestety nie realizuje. Dyrekcja nie ingeruje skutecznie w sprawę planów badań, dlatego szereg najistotniejszych problemów z danej dziedziny jest całkowicie pominięta, prowadzi się natomiast badania na tematy drugorzędne, a czasami nawet zupełnie niepotrzebne.

W dalszej części dokumentu oceniono ponadto, że „kierunek prac komisji zależy w dużym stopniu od tego, w którym ręku znajduje się kierownictwo poszczególnych komisji”, krytycznie oceniając, że stojący na czele komisji archeologicznej Jamka był (dodajmy – podobnie zresztą jak większość przewodniczących innych komisji) bezpartyjny⁸. Komisja archeologiczna u progu lat sześćdziesiątych ubiegłego wieku istniała jako jedna z 11 komisji i liczyła sobie 27 członków. Jamkę zastępował Szydłowski, a obowiązki sekretarza pełnił mgr Włodzimierz Błaszczak⁹.

Kolejne lata nie wróżyły górnośląskim archeologom poprawy położenia, raczej wskazują na systematyczny spadek ich roli i znaczenia w strukturze Instytutu. Pierwszy sygnał dostrzec można w przygotowanym przez doc. dr. Józefa Ligęzę dokumencie pt. „Zagadnienia rozbudowy kadr Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach w latach 1962–1965” (powstawał w realiach prowadzonych na początku lat sześćdziesiątych

6 M. Gedl, *Rudolf Jamka (1906–1972)*, [w:] *Uniwersytet Jagielloński. Złota Księga Wydziału Historycznego*, Kraków 2000, s. 488–489; J. Chochorowski, *Archeologia na Uniwersytecie Jagiellońskim. Droga ku integracji*, „Alma Mater” 1999, nr 1, s. 7.

7 Por. L. Szaraniec, *Prof. dr hab. Jerzy Szydłowski 1931–1997. Wspomnienie pośmiertne*, „Sprawozdania Archeologiczne” 1997, t. 49, s. 287; „*Non omnis moriar*”. Zmarli Pracownicy Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach 1968–2008, red. A. Barciak, Katowice 2008, s.v. Szydłowski Jerzy, prof. dr hab.; B. Gediga, *Jerzy Szydłowski – organizator górnośląskiego ośrodka archeologicznego*, [w:] *Profesor Jerzy Szydłowski. Wspomnienia o Mistrzu*, red. B. Badura, Bytom 2017, s. 10.

8 AP Kat., KW PZPR, Pos. Egz., sygn. 301/IV/370, k. 32–34, Notatka w sprawie rozbudowy i częściowej zmiany koncepcji ŚIN (załącznik do protokołu nr 2 posiedzenia Egzekutywy KW PZPR w Katowicach odbytego w dniu 24 stycznia 1961 r.).

9 AP Kat., ŚIN, sygn. 1/3, k. 1, Sprawozdanie Śląskiego Instytutu Naukowego z działalności naukowej za rok 1962.

przygotowań do przekształcenia Instytutu w placówkę uniwersytecką)¹⁰. Autor, omawiając poszczególne dyscypliny naukowe, w zdecydowanej większości wskazywał na potrzebę ich wzmocnienia, zarówno poprzez zatrudnianie nowych osób, jak i zwiększenie liczby tematów badawczych. Tymczasem w odniesieniu do komisji archeologicznej pojawił się jedynie zdawkowy komentarz: „Komisja Archeologiczna nie potrzebuje pracowników etatowych”¹¹.

W miarę upływu czasu i rozrastania się Instytutu pracowników i współpracowników ważniejszych z perspektywy władz dziedzin i dyscyplin naukowych zorganizowano w pracowniach i samodzielnych pracowniach, by finalnie powołać do życia zakłady. Rozwiązanie zakładające podział na zakłady i pracownie powiązane z poszczególnymi dyscyplinami przyjęto na wzór podobnych placówek Polskiej Akademii Nauk. Najmniej przydatnych dla władz badaczy skupiono w komisjach. Proces ten dobrze ilustruje struktura organizacyjna Instytutu z 1964 r., na którą składały się trzy samodzielne pracownie (historyczna, niemcoznawcza i socjologiczna), dwie pracownie (historycznoliteracka i etnograficzna), Komitet Redakcyjny Śląskiej Kartoteki Biograficznej, Zespół Atlasu Językowego Śląska, Zespół Bibliografii Śląskiej, Stanowisko Atlasu Geograficzno-Gospodarczego Województwa Katowickiego oraz już tylko dwie komisje (ekonomiczna i archeologiczna)¹². O możliwości działania archeologów informowano lakonicznie, deklarując, że „Instytut poczuwa się nadal do roztoczenia opieki nad badaniami archeologicznymi”¹³.

Podobną hierarchię dostrzec można w 1967 r. w 10. rocznicę istnienia ŚIN. Struktura Instytutu obejmowała wówczas dwa zakłady (badań historycznych i badań socjologicznych) i trzy samodzielne pracownie (ekonomiczną, historycznoliteracką i niemcoznawczą), a reprezentanci pozostałych dyscyplin (w tym archeologii) nadal skupiali się w komisjach¹⁴. Można oceniać jako symboliczne, że w okolicznościowym „Biuletynie ŚIN”, który podsumowywał dorobek pierwszej dekady jego istnienia i wskazywał kierunki dalszych działań, kwestiom badań archeologicznych poświęcono jeden akapit na 31 stron tekstu. Autorzy po raz kolejny przywołali dobrze już znaną informację:

główne kierunki zainteresowań naukowych Instytutu skupiły się na badaniach historycznych, socjologicznych, ekonomicznych, historii literatury i niemcoznawstwie. Instytut sprawuje pieczę również nad innymi dziedzinami badań, które wprawdzie nie mieszczą się w głównych kierunkach jego zainteresowań, ale są ważne dla poznania dziejów Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego (na przykład archeologia i etnografia)¹⁵.

10 Por. M. Fic, „Dążymy do organizacji uniwersytetu”, czyli o planach utworzenia Uniwersytetu Śląskiego u progu lat 60. XX wieku, „Katowice – historia i współczesność” 2017, t. 3, s. 93–102.

11 AP Kat., ŚIN, sygn. 1/75, k. 321, J. Ligęza, Zagadnienia rozbudowy kadr Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach w latach 1962–1965.

12 Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie [AIPN W-wa], sygn. IPN BU 1585/3671, k. 8–16, Śląski Instytut Naukowy w Katowicach – sprawozdanie za rok 1964, uwagi o działalności, zarys planu naukowo-badawczego na 1965 r.

13 Ibidem, k. 32.

14 *Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach w 1967 roku. Plan naukowo-badawczy na 1968 rok*, Katowice 1968, s. 28; *Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach w 1968 roku. Plan naukowo-badawczy na 1969 rok*, Katowice 1969, s. 34.

15 AP Kat., ŚIN, sygn. 1/41, k. 47, Biuletyn Śląskiego Instytutu Naukowego z II-III 1967 r.

Nie inaczej wyglądała sytuacja będąca skutkiem zmiany z 1971 r. Nowy program prac zreformowanego Instytutu miał odtąd skupiać się na czterech zasadniczych obszarach (historii, socjologii, ekonomii i badaniach niemcoznawczych), nastawionych na badania ściśle regionalne (rozumiane jako badania Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego). Tymi priorytetowymi obszarami badawczymi miały zająć się cztery zakłady naukowo-badawcze (badań ekonomicznych, badań historycznych, badań socjologicznych oraz badań stosunków międzynarodowych) i pracownie albo zespoły problemowe¹⁶. Obok nich w Instytucie działały jeszcze trzy komisje: archeologiczna (w dalszym ciągu kierowana przez Jamkę), etnograficzna (kierowana przez Ligęzę) i historycznoliteracka (pod kierunkiem red. Wilhelma Szewczyka)¹⁷. W efekcie w odniesieniu do dyscyplin naukowych, które nie posiadały na terenie województwa instytucjonalnych warunków rozwoju (np. archeologia), a były przez władze oceniane jako mało przydatne politycznie, Instytut miał spełniać formalnie rolę mecenasa; ale ich rola stawała się wyraźnie nawet nie drugo-, a trzeciorzędna¹⁸.

Jak już zaznaczono, komisja archeologiczna była jedną z dwóch najdłużej działających w ramach ŚIN komisji. Została likwidowana dopiero w 1972 r., wraz z komisją etnograficzną¹⁹. Na likwidację komisji archeologicznej miały z pewnością wpływ dwa ważne wydarzenia. Pierwszym było utworzenie w 1971 r. Instytutu Archeologii UJ – powstałego z istniejących od 2. połowy XIX w. Katedr Archeologii (od 1866 r.) i Archeologii Klasycznej (od 1897 r.) – i mianowanie jego pierwszym dyrektorem Jamki²⁰. Drugie wydarzenie dla środowiska polskich archeologów było znacznie dotkliwsze – 6 kwietnia 1972 r. zmarł Jamka²¹. Odejście lidera środowiska górnośląskich archeologów i pojawienie się alternatywnej możliwości prowadzenia badań w ramach nowej struktury organizacyjnej z pewnością stały się czynnikami, które osłabiły wolę przeciwdziałania likwidacji i dały władzom partyjno-państwowym silne argumenty do rozwiązania komisji.

Aktywność naukowa „pierwszej” komisji archeologicznej

Zachowane dokumenty archiwalne dość oszczędnie przywołują przykłady konkretnych działań górnośląskiego środowiska skupionych wokół ŚIN archeologów. Dokumenty prezentują dość podobną aktywność badawczą, prowadzoną przez cały okres istnienia

16 W 1971 r. zaplanowano utworzenie zespołu ds. młodzieży oraz zespołu ds. badania oddziaływania propagandy niemieckiej na terenie województwa katowickiego. Por. AP Kat, KW PZPR, Pos. Egz., sygn. 301/IV/588, k. 47, Program dalszego rozwoju Śląskiego Instytutu Naukowego (załącznik do protokołu nr 14 z posiedzenia Egzekutywy KW PZPR w Katowicach w dniu 15 czerwca 1971 r.

17 AP Kat, KW PZPR, Pos. Egz., sygn. 301/IV/588, k. 47, Program dalszego rozwoju Śląskiego Instytutu Naukowego (załącznik do protokołu nr 14 z posiedzenia Egzekutywy KW PZPR w Katowicach w dniu 15 czerwca 1971 r.; I. Sroka, *Blaski i cienie w działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach – zamknięta karta (1957–1992)*, [w:] *Instytut Śląski 1934–1994*, s. 79.

18 AP Kat., KW PZPR, Pos. Egz., sygn. 301/IV/588, k. 44, Program dalszego rozwoju Śląskiego Instytutu Naukowego (załącznik do protokołu nr 14 z posiedzenia Egzekutywy KW PZPR w Katowicach w dniu 15 czerwca 1971 r.

19 I. Sroka, *Blaski i cienie w działalności*, s. 79; K. Popiołek, *Śląski Instytut Naukowy (1957–1982)*, [w:] *25-lecie reaktywowania Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach*, Katowice 1988, s. 11; AP Kat., KW PZPR, Pos. Egz., sygn. 301/IV/588, k. 44, Program dalszego rozwoju Śląskiego Instytutu Naukowego (załącznik do protokołu nr 14 z posiedzenia Egzekutywy KW PZPR w Katowicach w dniu 15 czerwca 1971 r.).

20 Por. A. Abramowicz, *Historia archeologii polskiej XIX i XX wieku*, Warszawa, Łódź 1991, s. 42.

21 J. Chochorowski, *Archeologia na Uniwersytecie Jagiellońskim*, s. 7; S. Buratyński, *Z żałobnej karty. Prof. dr Rudolf Jamka, „Z otchłani wieków”* 1972, t. 4, s. 300–301.

komisji. W odniesieniu do najwcześniejszego okresu działalności, lakonicznie informowano, że w ramach prac komisji archeologicznej sporządzono inwentaryzację stanowisk archeologicznych na obszarze Górnego Śląska i w Zagłębiu Dąbrowskim (w ramach prac organizacyjnych nad mapą osadnictwa pradziejowego)²². W sprawozdaniu z pierwszego roku zamieszczono już nieco więcej informacji szczegółowych: komisja ukonstytuowała się w czerwcu 1958 r.; włączyła się do prac wykopaliskowych prowadzonych na stanowiskach w Olsztynie koło Częstochowy i Kietrzu w powiecie głubczyckim; prowadziła inwentaryzację stanowisk archeologicznych terenu Górnego Śląska. Dodano także, że członkowie komisji rozpoczęli prace nad bibliografią archeologiczną Śląska, opracowali wewnętrzny regulamin komisji oraz nawiązali „ściłą współpracę” z Katedrą Archeologii Polskiej UJ, co z pewnością uznać trzeba za naturalną konsekwencję udziału w pracach komisji Jamki. Nawiązali współpracę także z „Górnośląskim Okręgowym Muzeum w Bytomiu”²³, a to z kolei było pokłosiem obecności w gremium Szydłowskiego, oraz z podległymi mu placówkami²⁴.

Przez cały „pierwszy” okres prace prowadzone były pod kierunkiem Jamki, a komisja skupiała archeologów z województw katowickiego, krakowskiego i opolskiego. W zachowanych sprawozdaniach ich aktywność zwykle zdawkowo opisywana była jako „prowadzenie prac wykopaliskowych i poszukiwawczych na terenie województwa katowickiego”²⁵. Czasem podawano nieco więcej szczegółów. Z danych zamieszczanych w różnego rodzaju raportach wynika, że członkowie komisji prowadzili szereg prac wykopaliskowych w różnych częściach województwa, m.in.: w rejonie Cielmic (Tychy), Mirowa (Myszków), Zbrojewskiego (Kłobuck), Żabińca (Częstochowa), Kuli (Kłobuck), Piaseczna (Tarnowskie Góry) i Przeczyc (Będzin). Wskazywano również na organizowane z udziałem członków komisji prace poszukiwawcze. W 1962 r. były to np. prace nad Liswartą, koło Bielska, Cieszyna, Wodzisławia, Żabińca, Opatowa i Koziegłówek. Dokonane znaleziska opisywane były w ramach kartoteki stanowisk archeologicznych, opracowywano też mapy stanowisk kultury łużyckiej oraz kultury przeworskiej²⁶. W 1967 r. poinformowano, że badacze pradziejów kontynuowali prace wykopaliskowe w kilku miejscach województwa katowickiego, m.in. Świbiu, Łągiszy, Lubomi, Koziegłówek i Kietrzu; w 1970 r. – w Świbiu, Lubomi i Kietrzu, w 1971 r. prowadzono je w Przeczycach, a w 1972 r. w Kamieńcu, Świbiu, Zabrze-Mikulczycach i Zbrojewsku²⁷. Warto zauważyć, że ŚIN jako instytucja finansująca, wykazywana był w sprawozdaniach dość rzadko, np. w 1967 r. tylko w jednym przypadku, tj. w Świbiu. Instytut współfinansował wykopaliska obok gliwickiego Muzeum

22 AP Kat., ŚIN, sygn. 1/1, k. 8, Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach 1957, 1958, 1959.

23 Dziś placówka nosi nazwę Muzeum Górnośląskie w Bytomiu.

24 AP Kat., ŚIN, sygn. 1/74, k. 151, Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach za okres od 13 V 1957 do 1 XI 1958 r.

25 AIPN W-wa, sygn. IPN BU 1585/3671, k. 16, Śląski Instytut Naukowy w Katowicach.

26 AP Kat., ŚIN, sygn. 1/3, k. 2, Sprawozdanie Śląskiego Instytutu Naukowego z działalności naukowej za rok 1962.

27 *Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach w 1967 roku. Plan naukowo-badawczy na 1968 rok*, Katowice 1968, s. 28; *Informator archeologiczny. Badania 1967 r.*, red. M. Konopka, Warszawa 1968, s. 117; *Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach w 1968 roku. Plan naukowo-badawczy na 1969 rok*, Katowice 1969, s. 34; *Informator archeologiczny. Badania 1970 r.*, red. M. Konopka, Warszawa 1971, s. 183; *Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach za rok 1971*, Katowice 1972, s. 14–15; *Informator archeologiczny. Badania rok 1972*, red. M. Konopka, Warszawa 1973, s. 15, 87, 97.

i Prezydium Wojewódzkiej Rady Naukowej w Gliwicach. W zdecydowanej większości instytucjami finansującymi prace archeologiczne były inne podmioty: Miejski Fundusz Rozwoju Kultury w Gliwicach, Muzeum w Gliwicach, Muzeum Górnośląskie w Bytomiu; Rybnickie Zjednoczenie Przemysłu Węglowego, Towarzystwo Miłośników Ziemi Gliwickiej, Uniwersytet Jagielloński czy Wojewódzki Konserwator Zabytków (WKZ) w Katowicach²⁸. Te informacje pozwalają na postawienie tezy, że „pierwsza” komisja archeologiczna ŚIN ściśle współpracowała z WKZ, a także z innymi instytucjami nauki i kultury z pogranicza górnośląsko-małopolskiego, przede wszystkim z tymi, w których zatrudnieni byli jej członkowie.

Obok prowadzenia badań, ważną część aktywności uczonych skupionych w komisji stanowiła działalność popularyzatorska. Pierwszym ze sposobów popularyzacji efektów badań było organizowanie różnego rodzaju konferencji naukowych oraz popularnonaukowych. Jako przykład podać można przygotowaną wraz z Towarzystwem Miłośników miasta Bielska-Białej 27 maja 1961 r. sesję naukową, podczas której referat na temat pradziejów Śląska Cieszyńskiego wygłosił m.in. Jamka albo zorganizowaną 6 grudnia 1962 r. w Częstochowie konferencję naukową, poświęconą pradziejom Górnego Śląska²⁹. Innym ze sposobów popularyzacji było publikowanie. Od początku lat sześćdziesiątych XX w. jednym z podstawowych instrumentów komunikacji ze światem planowano uczynić „Biuletyny ŚIN”. Jak wyjaśniał pierwszy dyrektor Instytutu, doc. dr Jacek Koraszewski:

w tym zakresie uwzględniając dość szeroką tematykę zwrócono się z ofertą współpracy do szeregu naukowców. Byłoby rzeczą pożądaną, aby Biuletyny z uwagi na charakter informacyjny cechowały się ścisłością naukową, ale pod względem ujęcia były dostępne odbiorcom o średnim wykształceniu. Istnieją tu oczywiście możliwości zróżnicowania Biuletynów zarówno pod względem formalnym, jak i merytorycznym przez wprowadzenie serii, a nawet, gdyby tego zachodziła potrzeba, ewentualnie kategorii³⁰.

W pierwszych dziesięciu numerach pisma znalazły się m.in. dwie prace autorstwa Szydłowskiego: czwarty numer, pt. *Archeologiczne prace terenów Muzeum Górnośląskiego*, a następnie dziesiąty, zatytułowany *Cmentarzysko typu dobrodzieńskiego w Olsztynie k. Częstochowy*³¹. Ukazało się także kilka numerów Biuletynu ŚIN, poświęconych wyłącznie badaniom archeologicznym. Nosiły tytuł *Badania archeologiczne na Górnym Śląsku* i były redagowane przez Jamkę. Prace archeologiczne wydawano także jako samodzielne prace zwarte. W 1970 r. wydano np. *Pradzieje i wczesne średniowiecze dorzecza Liswarty* (cz. 1) Marka Gedla, Bolesława Gintera i Kazimierza Godłowskiego, a rok później ukazał się drugi tom tejże pozycji³². W 1972 r. uruchomiono nową serię wydawniczą pt. *Związki*

28 Por. *Informator archeologiczny. Badania 1967 r.*, s. 69; *Informator archeologiczny. Badania 1970 r.*, s. 88; 183; *Informator archeologiczny. Badania rok 1972*, s. 15, 87, 97.

29 AP Kat., ŚIN, sygn. 1/2, k. 10, Informacja o działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach za okres od 15 III do 24 VI 1961 r.; AP Kat., ŚIN, sygn. 1/3, k. 1, Sprawozdanie Śląskiego Instytutu Naukowego z działalności naukowej za rok 1962.

30 AP Kat., ŚIN, sygn. 1/74, k. 118, Sprawozdanie z 1-szego posiedzenia Rady Naukowej Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach odbytego dnia 14 listopada 1957 r.

31 AP Kat., ŚIN, sygn. 1/1, k. 5, Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach 1957, 1958, 1959.

32 Por. AP Kat., ŚIN, sygn. 1/80, k. 74, Protokół posiedzenia Rady Naukowej Śląskiego Instytutu Naukowego w dniu 21 września 1970 roku; *Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach za rok 1971*, Katowice 1972, s. 14–15.

Zagłębia Dąbrowskiego z Górnym Śląskiem, pod redakcją dr. hab. Henryka Rechowicza. Wśród pierwszych tytułów tej serii znalazły się *Związki Zagłębia Dąbrowskiego z Górnym Śląskiem w świetle badań archeologicznych* autorstwa Jamki³³.

„Druga” komisja archeologiczna

Likwidacja komisji archeologicznej w 1972 r. nie oznaczała jednak, jak się okazało, definitywnego końca podejmowania tego typu badań pod egidą ŚIN. Nowym impulsem stała się sytuacja, którą zastano po zakończeniu stanu wojennego w 1983 r. Warunki kadrowe Instytutu uległy wówczas niekorzystnej zmianie. Kadre naukowo-badawczą w znacznej części stanowili świeżo zatrudnieni absolwenci szkół – ponad 40% pracowników legitymowało się stażem pracy w ŚIN krótszym niż dwa lata³⁴. By zaktywizować życie naukowe wokół Instytutu oraz wzmocnić prestiż ŚIN w środowisku, powrócono do sprawdzonego wzorca i powołano do życia komisję, skupiającą pracowników naukowych różnych katowickich uczelni i placówek naukowych oraz działaczy kultury. Jako pierwszą w 1983 r. powołano komisję badań nad kulturą regionu, w rok później uruchomiono prace dwóch kolejnych: komisji etnograficzno-folklorystycznej i komisji archeologicznej (tym razem kierowanej przez Szydłowskiego, wówczas już docenta doktora habilitowanego³⁵). Komisje w założeniach miały charakter „społeczny” i „makroregionalny”³⁶. Ich powstanie miało jasno określony cel, którym był „powrót do przeszłości”. Wówczas „podkreślano potrzebę powrotu Instytutu do sposobów działania z początków jego istnienia, tzn. do komisji, które stanowiłyby forum dyskusji mających na celu formułowanie i opracowywanie określonych tematów”³⁷. Komisja archeologiczna skupiła pracowników regionalnych placówek muzealnych oraz urzędów konserwatorskich (łącznie zasiadły w niej 23 osoby). Konsekwencją takiego rozstrzygnięcia był relatywnie młody wiek członków oraz ich niewielki staż naukowy (oprócz Szydłowskiego tylko trzy osoby posiadały stopień doktora)³⁸.

Komisje, nawiązując do swoich poprzedniczek, starały się skupiać badaczy spoza Instytutu, jednak ich aktywność uznać można za dalece niewystarczającą. Głównym problemem okazał się mało konkretny status i społeczny wymiar, a w konsekwencji brak zapewnienia środków finansowych na prowadzenie badań terenowych oraz nikła możliwość publikacji wyników własnych dociekań³⁹. Sytuację tę wyraźnie ukazał Szydłowski, który po roku ist-

33 *Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach za rok 1972*, Katowice 1973, s. 24.

34 AP Kat., ŚIN, sygn. 1/89, k. 16, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej Śląskiego Instytutu Naukowego z 16 marca 1984 roku.

35 Szydłowski od 1969 r. podjął pracę w Instytucie Historii powołanego do życia rok wcześniej Uniwersytetu Śląskiego (w ramach godzin zleconych), w 1973 r. został etatowym pracownikiem uniwersyteckim, w 1977 r. habilitował się, a od 1979 r. był docentem. Por. L. Szaraniec, *Prof. dr hab. Jerzy Szydłowski*, s. 288; „*Non omnis moriar*”, s.v. Szydłowski Jerzy, prof. dr hab.; C. Nowarski, *Akademickie kształcenie nauczycieli historii w Polsce (1945–1980)*, Kraków 1999, s. 404.

36 I. Sroka, *Blaski i cienie w działalności*, s. 81; AP Kat., ŚIN, sygn. 1/89, k. 16, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej Śląskiego Instytutu Naukowego z 16 marca 1984 roku.

37 AP Kat., ŚIN, sygn. 1/89, k. 122, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej Śląskiego Instytutu Naukowego z 25 czerwca 1984 roku.

38 AP Kat., ŚIN, sygn. 1/40, k. 148, Protokół posiedzenia Kolegium Śląskiego Instytutu Naukowego w dniu 11 lutego 1985 roku. Por. J. Pierzak, *Mój Mistrz*, [w:] *Profesor Jerzy Szydłowski*, s. 37.

39 I. Sroka, *Blaski i cienie w działalności*, s. 81; AP Kat., ŚIN, sygn. 1/39, k. 108, Protokół z posiedzenia Kolegium Śląskiego Instytutu Naukowego z 9 stycznia 1984 roku.

nienia w przygotowanym przez siebie sprawozdaniu przedstawił wyniki aktywności „drugiego wcielenia” komisji archeologicznej ŚIN. Podczas spotkania w lutym 1985 r. wskazał, że od momentu restytucji odbyło się pięć spotkań, zorganizowanych w różnych ośrodkach regionu (Bytomiu, Bielsku-Białej, Katowicach); poinformował, że najbliższe obrady planowano zorganizować w Opolu. Opisał, że w okresie wiosennym 1984 r. przeanalizowano zamierzenia związane z pracami terenowymi, a w okresie jesiennym zapoznawano się z ich przebiegiem i wynikami. Wskazał na tematykę spotkań, obejmującą m.in. omówienie metod geodezyjnych w pracach archeologicznych w dorzeczach górnej Wisły i Warty. Przypomniał również, że komisja starała się pomóc wojewódzkiemu konserwatorowi stanowisk archeologicznych, siłami jej członków przeprowadzono badania w okolicach Olkusza. Odnotewał, że w analizowanym okresie odbyła się również narada z prezydentem Wodzisławia Śląskiego w sprawie zabezpieczenia stanowisk archeologicznych, znajdujących się na ziemi wodzisławskiej. Z zadowoleniem podkreślił podjęcie współpracy z Komisją Archeologiczną PAN we Wrocławiu. W kwietniu 1985 r. wrocławski Oddział PAN organizował konferencję na temat ratownictwa stanowisk archeologicznych. Dwóch prelegentów reprezentujących komisję archeologiczną przy ŚIN przygotowało referaty, do druku przekazano dwa artykuły. Ten umiarkowanie optymistyczny ton zmieniła jednak ostatnia część sprawozdania, w której Szydłowski odnotował trudności, z którymi przyszło się borykać komisji. Napisał:

obserwuje się wśród członków Komisji Archeologicznej zjawisko pewnej bierności. Do udziału w pracach Komisji zgłosiło akces 23 osoby na 30 archeologów pracujących w 4 województwach (katowickie, bielskie, częstochowskie, opolskie). Część archeologów sądziła, że Komisja podejmie działalność na takich samych zasadach jak poprzednio. Obecnie sytuacja jest jednak inna. Na pracę w Komisji wpływa również brak mocnej bazy dla prac archeologów z wymienionych wyżej województw. Problemy te były analizowane na posiedzeniach Komisji i najbliższy rok odpowie, czy Komisja okrzepnie (może przy mniejszej liczbie członków). Jeżeli bierność będzie się pogłębiała, należy brać pod uwagę możliwość rozwiązania Komisji⁴⁰.

Stanowisko Szydłowskiego stało się przedmiotem rozmowy z władzami Instytutu. Wobec pytań o zakres pomocy ze strony ŚIN Szydłowski wskazał na oczekiwania środowiska archeologów, by status „drugiej” komisji dorównywał „pierwszej”, co oznaczać miało m.in. przeznaczenie środków finansowych na prace terenowe oraz umożliwienie publikacji wyników badań. Podkreślił, że od 1974 r. górnośląscy archeolodzy mieli utrudnione możliwości publikowania wyników swoich prac i mogli to czynić jedynie po uzyskaniu dodatkowych środków „zewnętrznych”. Brak funduszy powodował, że eliminowane były tzw. prace problemowe, a prowadzone jedynie tzw. prace ratownicze, znajdujące się w gestii wojewódzkiego konserwatora stanowisk archeologicznych. Próbą wyjścia z sytuacji miało stać się utworzenie działu *Archeologia* w wydawanych przez ŚIN *Studiach i materiałach z dziejów Śląska*, w którym miały być zamieszczane komunikaty oraz raporty z badań. Postulowano także opracowanie „publikacji monograficznej śląskiej archeologii”. Pierwszą z inicjatyw Szydłowski przyjął z zadowoleniem, komentując tylko, że wymaga to bardziej szczegółowej dyskusji i ustaleń. Drugą ocenił jako mało realną, a jako

40 AP Kat., ŚIN, sygn. 1/39, k. 146–148, Protokół z posiedzenia Kolegium Śląskiego Instytutu Naukowego z 9 stycznia 1984 roku.

główny powód podał brak odpowiedniego potencjału naukowego, jak stwierdził „w podejmowaniu bardziej ambitnych zamierzeń edytorskich należy wykazać dużą ostrożność”. Dyskusję podsumował ówczesny dyrektor Instytutu dr Zdzisław Gorczyca, wskazując na fakt, że „nie ukrywano braku środków w ŚIN na prace archeologiczne” i prognozował trzy możliwości działania: poszukiwania mecenasów dla konkretnych przedsięwzięć, wypracowania własnych środków na badania archeologiczne albo rozwiązanie komisji, co uznał za najgorsze rozstrzygnięcie. Zapewnił przy tym, że „Instytut włączy się do rozmów na temat konieczności przeprowadzenia badań archeologicznych w regionie”⁴¹.

Krytyczne stanowisko Szydłowskiego oraz prognozy Gorczycy można niestety uznać za prorocze. Komisja archeologiczna przy ŚIN oficjalnie zakończyła swoją działalność w 1988 r., ale śladów jej aktywności nie ma już w wydawanych do użytku wewnętrznego sprawozdaniach z działalności ŚIN ani za 1986, ani 1987 r.⁴² Co uznać można za interesujące, jeszcze w „Informacji na posiedzenie Kolegium Wojewody” zatytułowanej „Rola i zadania Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach” z grudnia 1988 r., zatwierdzonej przez ówczesnego wicewojewodę katowickiego Józefa Piszczka, można przeczytać:

podkreślić należy ważną formę działalności badawczej, jaką jest tworzenie tzw. komisji naukowych (np. Komisja Archeologiczna czy Komisja Kultury), które zamierzamy w przyszłości rozwijać; pozwalają one bowiem na pobudzanie zainteresowania działalnością naukową skupioną na problemach regionu⁴³.

Nadzieją dla samych archeologów górnośląskich stały się nowe „pozainstytutowe” projekty badawcze, m.in. zainicjowany w 1986 r. resortowy program badań „Przeobrażenia społeczne i narodowe na Śląsku”, koordynowany przez Uniwersytet Wrocławski, do których włączono również „problematykę doby plemienną wczesnego średniowiecza w obszarze górnoodrzańskim”. Stworzyły one dla nich szansę nie tylko realizacji zamierzeń badawczych, ale także umożliwiły ożywienie aktywności naukowej⁴⁴.

Podsumowanie

Związani pośrednio i bezpośrednio z Górnym Śląkiem archeolodzy w realiach „poodwilżowych” dostrzegli szansę na wsparcie ze strony państwa własnych badań i sformalizowanie działań w strukturach nowo powołanego Instytutu. Mimo że badania mogły dostarczać argumentów dla realizowanej przez władze działalności podkreślającej słowiańskość i polskość tych terenów, dziś określanej mianem polityki historycznej, to szybko okazało się, że projekty archeologiczne muszą ustąpić miejsca bardziej promowanym ze strony władz partyjno-państwowych dociekaniom, a właściwie ich subiektywnemu i zide-

41 Ibidem.

42 L. Szaraniec, *Prof. dr hab. Jerzy Szydłowski*, s. 288. Por. AP Kat., ŚIN, sygn. 1/19, Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego za rok 1986, Katowice 1987; AP Kat., ŚIN, sygn. 1/20, Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego za rok 1987, Katowice 1988.

43 AP Kat., ŚIN, sygn. 1/1432, k. 10, Informacja na posiedzenie Kolegium Wojewody. Temat: Rola i zadania Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach, Katowice, grudzień 1988.

44 Por. J. Szydłowski, *Słowo wstępne*, „Śląskie Prace Prahistoryczne” 1991, t. 2 (*Śląsk Górny i Opawski w dobie plemienną wczesnego średniowiecza. Oberschlesien und Troppaur Schlesien in der frühmittelalterlichen Stammeszeit*), s. 7.

ologizowanemu wyborowi z zakresu historii, socjologii i ekonomii⁴⁵. Bez organizacyjnego wsparcia władz, nieliczna grupa archeologów związanych z regionem nie miała więc możliwości ani prowadzenia na szerszą skalę własnych badań, ani też wykształcenia większej liczby uczniów, co dałoby szansę na stworzenie w PRL silnego ośrodka badań archeologicznych znajdującego się na terenie województwa katowickiego.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe w Katowicach [AP Kat.], zespół Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej [KW PZPR]:

- Sygn. 301/IV/370, Notatka w sprawie rozbudowy i częściowej zmiany koncepcji ŚIN (załącznik do protokołu nr 2 posiedzenia Egzekutywy KW PZPR w Katowicach odbytego w dniu 24 stycznia 1961 r.);
- Sygn. 301/IV/370, Protokół nr 2 posiedzenia Egzekutywy KW PZPR w Katowicach odbytego w dniu 24 stycznia 1961 r.;
- Sygn. 301/IV/588, Program dalszego rozwoju Śląskiego Instytutu Naukowego (załącznik do protokołu nr 14 z posiedzenia Egzekutywy KW PZPR w Katowicach w dniu 15 czerwca 1971 r.

Archiwum Państwowe w Katowicach [AP Kat.], zespół Śląski Instytut Naukowy im. Jacka Koraszewskiego [ŚIN]:

- Sygn. 1/1, Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach 1957, 1958, 1959;
- Sygn. 1/2, Informacja o działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach za okres od 15 III do 24 VI 1961 r.;
- Sygn. 1/3, Sprawozdanie Śląskiego Instytutu Naukowego z działalności naukowej za rok 1962;
- Sygn. 1/19, Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego za rok 1986, Katowice 1987;
- Sygn. 1/20, Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego za rok 1987, Katowice 1988;
- Sygn. 1/39, Protokół z posiedzenia Kolegium Śląskiego Instytutu Naukowego z 9 stycznia 1984 roku;
- Sygn. 1/40, Protokół posiedzenia Kolegium Śląskiego Instytutu Naukowego w dniu 11 lutego 1985 roku;
- Sygn. 1/41, Biuletyn Śląskiego Instytutu Naukowego z II-III 1967 r.;
- Sygn. 1/74, Sprawozdanie z 1-szego posiedzenia Rady Naukowej Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach odbytego dnia 14 listopada 1957 r.;
- Sygn. 1/74, Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach za okres od 13 V 1957 do 1 XI 1958 r.;

45 Por. M. Fic, *Między nauką a propagandą*, s. 247nn.

- Sygn. 1/75, J. Ligęza, Zagadnienia rozbudowy kadr Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach w latach 1962–1965;
- Sygn. 1/80, Protokół posiedzenia Rady Naukowej Śląskiego Instytutu Naukowego w dniu 21 września 1970 r.;
- Sygn. 1/89, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej Śląskiego Instytutu Naukowego z 25 czerwca 1984 r.;
- Sygn. 1/89, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej Śląskiego Instytutu Naukowego z 16 marca 1984 r.;
- Sygn. 1/1432, Informacja na posiedzenie Kolegium Wojewody. Temat: Rola i zadania Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach. Katowice, grudzień 1988 r.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie [AIPN W-wa], sygn. IPN BU 1585/3671, Śląski Instytut Naukowy w Katowicach – sprawozdanie za rok 1964, uwagi o działalności, zarys planu naukowo-badawczego na 1965 r.

Informatory i sprawozdania

Informator archeologiczny. Badania 1967 r., red. M. Konopka, Warszawa 1968.

Informator archeologiczny. Badania 1970 r., red. M. Konopka, Warszawa 1971.

Informator archeologiczny. Badania rok 1972, red. M. Konopka. Warszawa 1973.

Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach w 1967 roku.

Plan naukowo-badawczy na 1968 rok, Katowice 1968.

Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach w 1968 roku.

Plan naukowo-badawczy na 1969 rok, Katowice 1969.

Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach za rok 1971, Katowice 1972.

Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach za rok 1972, Katowice 1973.

Literatura przedmiotu

Abramowicz A., *Historia archeologii polskiej XIX i XX wieku*, Warszawa, Łódź 1991.

Buratyński S., *Z żałobnej karty. Prof. dr Rudolf Jamka, „Z otchłani wieków”* 1972, t. 4, s. 300–301.

Chochorowski J., *Archeologia na Uniwersytecie Jagiellońskim. Droga ku integracji, „Alma Mater”* 1999, nr 1, s. 7.

Eisler J., *Czterdzieści pięć lat, które wstrząsnęły Polską. Historia polityczna PRL*, Warszawa 2018.

Fic M., *„Dążymy do organizacji uniwersytetu”, czyli o planach utworzenia Uniwersytetu Śląskiego u progu lat 60. XX wieku, „Katowice – historia i współczesność”* 2017, t. 3, s. 93–102.

Fic M., *35 lat badań humanistycznych na Górnym Śląsku. Śląski Instytut Naukowy im. Jacka Koraszewskiego w Katowicach (1957–1992), „Zaranie Śląskie. Seria Druga”* 2015, nr 1, s. 51–70.

Fic M., *Między nauką a propagandą. Śląski Instytut Naukowy im. Jacka Koraszewskiego w Katowicach (1957–1992)*, Katowice 2014.

- Gediga B., *Jerzy Szydłowski – organizator górnośląskiego ośrodka archeologicznego*, [w:] *Profesor Jerzy Szydłowski. Wspomnienia o Mistrzu*, red. B. Badura, Bytom 2017, s. 10–19.
- Gedl M., *Rudolf Jamka (1906–1972)*, [w:] *Uniwersytet Jagielloński. Złota Księga Wydziału Historycznego*, Kraków 2000, s. 488–489.
- Kubica A., *Historia Instytutu Śląskiego w Katowicach 1934–1949*, „Zaranie Śląskie. Seria Druga” 2015, nr 1, s. 40–50.
- Lis M., *Instytut Śląski 1934–2014 (zarys dziejów)*, [w:] *80 lat Instytutu Śląskiego*, red. K. Widera, Opole 2014, s. 10–33.
- Marcoń W., *Instytut Śląski w latach 1934–1939*, Zabrze, Tarnowskie Góry 2012.
- „*Non omnis moriar*”. *Zmarli Pracownicy Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach 1968–2008*, red. A. Barciak, Katowice 2008.
- Nowarski Cz., *Akademickie kształcenie nauczycieli historii w Polsce (1945–1980)*, Kraków 1999.
- Pierzak J., *Mój Mistrz*, [w:] *Profesor Jerzy Szydłowski. Wspomnienia o Mistrzu*, red. B. Badura, Bytom 2017, s. 37–44.
- Popiołek K., *Śląski Instytut Naukowy (1957–1982)*, [w:] *25-lecie reaktywowania Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach*, Katowice 1988, s. 11–28.
- Senft S., *Meandry Instytutu Śląskiego w latach 1939–1956*, [w:] *Instytut Śląski 1934–1994*, red. K. Heffner, Opole 1994, s. 32–40.
- Sroka I., *Blaski i cienie w działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach – zamknięta karta (1957–1992)*, [w:] *Instytut Śląski 1934–1994*, s. 77–89.
- Szaraniec L., *Prof. dr hab. Jerzy Szydłowski 1931–1997. Wspomnienie pośmiertne*, „Sprawozdania Archeologiczne” 1997, t. 49, s. 287.
- Szydłowski J., *Słowo wstępne*, „Śląskie Prace Prahistoryczne” 1991, t. 2 (Śląsk Górny i Opawski w dobie plemienną wczesnego średniowiecza. Oberschlesien und Troppaur Schlesien in der frühmittelalterlichen Stammeszeit), s. 7–8.

prof. dr hab. **Maciej Fic**, jest pracownikiem Instytutu Historii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, badaczem historii XX w, ze szczególnym uwzględnieniem tematyki górnośląskiej.

e-mail: maciej.fic@us.edu.pl

Data zgłoszenia artykułu: 19 lutego 2024

Data przyjęcia do druku: 22 kwietnia 2024